

วารสารธรรมเพื่อชีวิต

JOURNAL OF DHAMMA FOR LIFE

ISSN: 2822-048X

<https://soo8.tci-thaijo.org/index.php/dhammalife/index>

Original Research Article

Thung Chompoo Model: A Model for Managing Small Water Resources to Reduce Poverty and Inequality

ทุ่งชมพูโมเดล: รูปแบบการจัดการแหล่งน้ำขนาดเล็ก

เพื่อลดปัญหาความยากจนและความเหลื่อมล้ำ

Jakkaphat Jitanasap^{1*}

จักพรรดิ จิตนาทรัพย์^{1*}

ARTICLE INFO

Name of Author & Corresponding Author: *

1. Jakkaphat Jitanasap

จักพรรดิ จิตนาทรัพย์

Rangsit University, Thailand.

มหาวิทยาลัยรังสิต

Email: Johnboss_8@hotmail.com

คำสำคัญ

การจัดการน้ำขนาดเล็ก, ความยากจน, ความเหลื่อมล้ำ, การมีส่วนร่วมของประชาชน, ทุ่งชมพูโมเดล

Keywords:

small-scale water management, poverty, inequality, community participation, Thung Chomphu Model

Article history:

Received: 02/06/2025

Revised: 13/08/2025

Accepted: 12/09/2025

Available online: 25/10/2025

How to Cite:

Jitanasap, J. (2025). Thung Chompoo Model: A Model for Managing Small Water Resources to Reduce Poverty and Inequality. *Journal Dhamma for Life*, 31(4), 345-356.

ABSTRACT

The objectives of this article are: “Thung Chomphu Model: A Small-Scale Water Resource Management Model to Reduce Poverty and Inequality” aims to: (1) study the management and administration model of small-scale water resources in the Thung Chomphu area, Khon Kaen Province, that effectively reduces poverty and inequality; (2) analyze management aspects related to hidden power, embedded power, farmer empowerment, and community participation; (3) evaluate the outcomes of participation among local residents, households, local administrative organizations, and the community in the water management process; and (4) propose a sustainable model of small-scale water resource management that can serve as a replicable framework.

This qualitative research employed in-depth interviews, document analysis, and field observation. The key informants included five groups: national policymakers, regional government agencies, local leaders, farmers, and academics/experts, totaling 40 individuals. Data were analyzed using content analysis and thematic categorization.

The findings reveal that the Thung Chomphu Model comprises key components such as the construction of cement-core earth dams, management of rainwater and surface water, equitable access to water resources, community empowerment, and integrated planning between government agencies and local people. The process successfully transforms hidden power into open negotiation spaces, promotes local leadership, and fosters collective learning. As a result, household incomes increased by 20–35%, rural migration decreased, debt burdens were reduced, and the area evolved into a community learning center for broader knowledge dissemination. Policy recommendations include providing flexible funding mechanisms, establishing community-level water governance networks, and enhancing participatory processes at all stages to ensure sustainable and scalable small-scale water resource management across the country.

ศูนย์ดัชนีการอ้างอิงวารสารไทย
Thai Journal Citation Index Centre

<https://so08.tci-thaijo.org/index.php/dhammalife/index>

บทคัดย่อ

บทความนี้มีวัตถุประสงค์ 1) ศึกษารูปแบบการบริหารและการจัดการแหล่งน้ำขนาดเล็กของ “ทุ่งชมพูโมเดล” ที่สามารถลดความยากจนและความเหลื่อมล้ำได้อย่างยั่งยืน 2) วิเคราะห์การจัดการที่เกี่ยวข้อง กับอำนาจ ช่อนเร้น อำนาจฝังลึก พลังอำนาจของเกษตรกร และการมีส่วนร่วม 3) ประเมินผลลัพธ์ของการมีส่วนร่วมจาก ประชาชน ครีวเรือน องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น และชุมชนในกระบวนการจัดการแหล่งน้ำ และ 4) นำเสนอตัว แบบการจัดการแหล่งน้ำขนาดเล็กที่สามารถลดปัญหาความยากจนและความเหลื่อมล้ำได้อย่างยั่งยืน การวิจัยใช้ ระเบียบวิธีเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) โดยเก็บรวบรวมข้อมูลจากการสัมภาษณ์เชิงลึก เอกสาร และ การสังเกตภาคสนาม ผู้ให้ข้อมูลสำคัญประกอบด้วยผู้กำหนดนโยบายระดับชาติ หน่วยงานภาครัฐระดับภูมิภาค ผู้นำท้องถิ่น เกษตรกร และนักวิชาการ รวมทั้งหมด 40 คน

การวิเคราะห์ข้อมูลใช้การถอดรหัสเชิงเนื้อหาและการจัดหมวดหมู่ข้อมูลเชิงประเด็น ผลการวิจัยพบว่า “ทุ่ง ชมพูโมเดล” มีองค์ประกอบสำคัญ ได้แก่ การสร้างฝายแกนดินซีเมนต์ การจัดการน้ำฝนและน้ำผิวดิน การกระจาย สิทธิการเข้าถึงน้ำ การเสริมพลังและการมีส่วนร่วมของชุมชน และการบูรณาการแผนงานระหว่างภาครัฐ และ ประชาชน การจัดการดังกล่าวช่วยลดอำนาจช่อนเร้น เปิดพื้นที่ให้เกษตรกรมีบทบาทมากขึ้น และสร้างการเรียนรู้ ร่วมกันภายในชุมชน ผลลัพธ์สำคัญคือ รายได้ครัวเรือนเพิ่มขึ้น ลดการอพยพแรงงาน ลดความเหลื่อมล้ำในพื้นที่ และพัฒนาเป็นศูนย์เรียนรู้เพื่อขยายผลไปยังชุมชนอื่น ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย ได้แก่ การสนับสนุนงบประมาณ แบบมีความยืดหยุ่น การจัดตั้งเครือข่ายการจัดการน้ำระดับชุมชน และการส่งเสริมการมีส่วนร่วมของประชาชนใน ทุกขั้นตอน เพื่อให้เกิดการจัดการแหล่งน้ำขนาดเล็กที่ยั่งยืนและสามารถเป็นต้นแบบในระดับประเทศได้

บทนำ

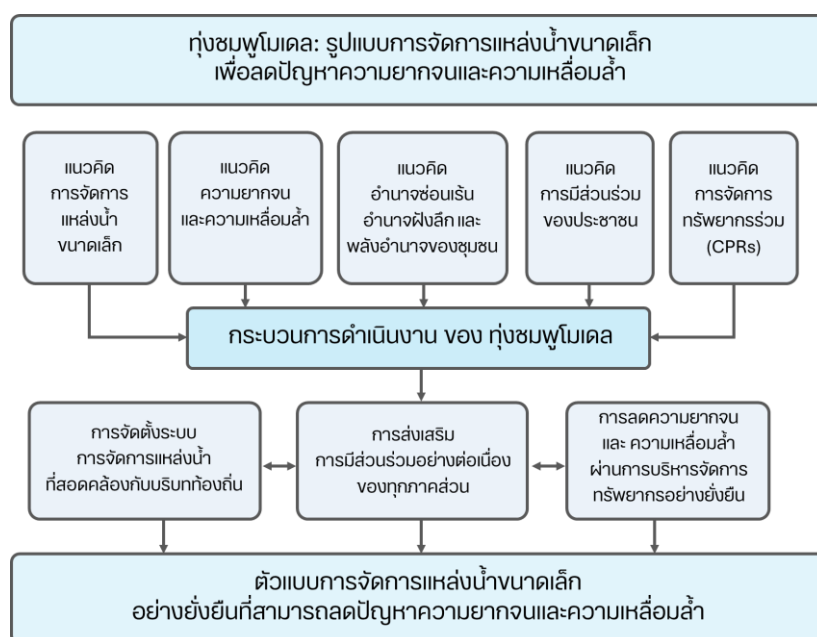
การจัดการทรัพยากรน้ำเป็นหนึ่งในปัจจัยสำคัญของการพัฒนาประเทศที่ส่งผลกระทบโดยตรงต่อเศรษฐกิจ สังคม และสิ่งแวดล้อม โดยเฉพาะในภาคการเกษตรที่มีประชากรส่วนใหญ่ของประเทศไทยพึ่งพิงน้ำเพื่อการ เพาะปลูก การเลี้ยงสัตว์ และการอุปโภคบริโภค การบริหารจัดการน้ำที่ไม่มีประสิทธิภาพ การขาดแคลนโครงสร้าง พื้นฐานด้านน้ำ และความเหลื่อมล้ำในการเข้าถึงทรัพยากรเหล่านี้ ล้วนเป็นตัวเร่งที่สำคัญที่นำไปสู่ปัญหาความ ยากจน การย้ายถิ่นฐาน และความเหลื่อมล้ำเชิงพื้นที่ (รายงานการพิจารณาศึกษา เรื่องฝายแกนดินซีเมนต์กับการ แก้ปัญหาความยากจน สำนักกรรมาธิการ สำนักเลขาธิการวุฒิสภา,2565)

ในระดับนโยบาย ภาครัฐได้พยายามผลักดันนโยบายด้านการบริหารจัดการน้ำ ทั้งในรูปแบบโครงการขนาด ใหญ่ (เช่น เขื่อน อ่างเก็บน้ำ) และโครงการขนาดเล็ก (เช่น ฝายชะลอน้ำ บ่อน้ำชุมชน) (สุกษม สุขเกษม,2565) อย่างไรก็ตาม ปัญหาสำคัญที่พบซ้ำคือการขาดการมีส่วนร่วมของประชาชนในทุกขั้นตอน ตั้งแต่การออกแบบ การ ดำเนินงาน ไปจนถึงการติดตามประเมินผล ทำให้โครงการหลายแห่งไม่ตอบโจทย์ความต้องการจริงของพื้นที่เกิด การต่อต้านหรือไม่สามารถสร้างความยั่งยืนในระยะยาวได้ การศึกษานี้จึงมุ่งเน้นไปที่การหาต้นแบบของการจัดการ น้ำขนาดเล็กที่เกิดจากพลังของชุมชนเอง โดยเฉพาะอย่างยิ่งการถอดรหัสปัจจัยความสำเร็จและกลไกการจัดการที่ สามารถลดความยากจนและความเหลื่อมล้ำได้จริง

“ทุ่งชมพูโมเดล” ในตำบลทุ่งชมพู อำเภอภูเวียง จังหวัดขอนแก่น เป็นกรณีศึกษาที่โดดเด่น เพราะสามารถพัฒนาแหล่งน้ำขนาดเล็กโดยการมีส่วนร่วมของประชาชนในพื้นที่ร่วมกับหน่วยงานรัฐและท้องถิ่นอย่างบูรณาการ ไม่เพียงแต่สร้างฝายแกนดินซีเมนต์ที่ช่วยจัดการน้ำได้อย่างมีประสิทธิภาพ แต่ยังเปลี่ยนโครงสร้างอำนาจในชุมชน สร้างการเรียนรู้ร่วม และเสริมสร้างอำนาจต่อรองของเกษตรกร งานวิจัยนี้ จึงมีเป้าหมายเพื่อถอดบทเรียนสำคัญจาก “ทุ่งชมพูโมเดล” ทั้งในเชิงแนวคิด การปฏิบัติ และผลลัพธ์ที่เกิดขึ้น เพื่อพัฒนาเป็นต้นแบบที่สามารถนำไปขยายผลสู่พื้นที่อื่นในประเทศไทย นอกจากนี้ งานวิจัยนี้ยังตอบโจทย์ช่องว่างองค์ความรู้ (Knowledge Gap) ในประเด็นสำคัญ ได้แก่ (1) รูปแบบการจัดการน้ำโดยชุมชนที่เชื่อมโยงกับแนวคิดอำนาจซ่อนเร้นและอำนาจฝังลึก (Hidden and Embedded Power) (2) กลไกการมีส่วนร่วมที่แท้จริง (Authentic Participation) ซึ่งไม่ได้เป็นเพียงการเข้าร่วมเชิงสัญลักษณ์ (Tokenism) และ (3) การประเมินผลลัพธ์ของการจัดการน้ำที่ครอบคลุมทั้งมิติรายได้ คุณภาพชีวิต และความเป็นธรรมทางสังคม ทั้งนี้ ข้อค้นพบจากงานวิจัยคาดว่าจะประโยชน์ต่อการออกแบบนโยบายสาธารณะ การบริหารจัดการทรัพยากรในระดับพื้นที่ และการพัฒนาโมเดลที่ตอบโจทย์ความยั่งยืนตามเป้าหมายการพัฒนาที่ยั่งยืน (Sustainable Development Goals: SDGs) โดยเฉพาะ SDG 1 (No Poverty), SDG 6 (Clean Water and Sanitation), และ SDG 10 (Reduced Inequalities) (UNDP, 2006) บทความนี้จะนำเสนอผลการศึกษาลึกเกี่ยวกับ “ทุ่งชมพูโมเดล” โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อ (1) วิเคราะห์รูปแบบการจัดการแหล่งน้ำขนาดเล็กและปัจจัยความสำเร็จ (2) ศึกษาการจัดการอำนาจและการมีส่วนร่วมในระดับชุมชน (3) ประเมินผลลัพธ์เชิงเศรษฐกิจและสังคมที่เกิดขึ้น และ (4) เสนอโมเดลการจัดการน้ำ ที่สามารถขยายผลในระดับนโยบายและการปฏิบัติได้จริง ทั้งนี้ เพื่อให้เกิดความเข้าใจอย่างรอบด้านระหว่าง ภาควิชาการ ภาคนโยบาย และภาคปฏิบัติที่สามารถนำไปสู่การพัฒนาอย่างยั่งยืนในอนาคต

กรอบแนวคิดในการวิจัย

ภาพที่ 1 กรอบแนวคิดการวิจัย

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

การวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อถอดบทเรียนจาก “ทุ่งชมพูโมเดล” ซึ่งเป็นต้นแบบการจัดการแหล่งน้ำขนาดเล็กโดยการมีส่วนร่วมของประชาชนในพื้นที่ตำบลทุ่งชมพู อำเภอกุเวียง จังหวัดขอนแก่นโดยมุ่งหวังให้เกิดการเข้าใจอย่างลึกซึ้งทั้งในเชิงแนวคิด กลไกการดำเนินงาน และผลลัพธ์ที่เกิดขึ้น ทั้งนี้มีวัตถุประสงค์ ดังนี้

1. เพื่อศึกษารูปแบบการบริหารและการจัดการแหล่งน้ำขนาดเล็กของ “ทุ่งชมพูโมเดล” ที่สามารถลดปัญหาความยากจนและความเหลื่อมล้ำ รวมถึงชี้แนะให้เกิดการจัดการแบบเลียนแบบได้อย่างยั่งยืน
2. เพื่อวิเคราะห์การจัดการที่เกี่ยวข้องกับ อำนาจซ่อนเร้น อำนาจฝังลึก พลังอำนาจของเกษตรกร และการมีส่วนร่วม ซึ่งนำไปสู่สมรรถนะในการแก้ปัญหาความยากจน และเพิ่มรายได้ทั้งในระดับบุคคล ครัวเรือน และชุมชน
3. เพื่อประเมินผลลัพธ์ของ การมีส่วนร่วมจากประชาชน ครัวเรือน องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น และชุมชน ในกระบวนการบริหารจัดการแหล่งน้ำ
4. เพื่อนำเสนอตัวแบบการบริหารและการจัดการแหล่งน้ำขนาดเล็ก ที่สามารถลดปัญหาความยากจนและความเหลื่อมล้ำได้อย่างยั่งยืนข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย

วิธีการวิจัย

การวิจัยนี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) โดยมุ่งเน้นการศึกษาเชิงลึกในพื้นที่ตำบลทุ่งชมพู อำเภอกุเวียง จังหวัดขอนแก่น ซึ่งเป็นพื้นที่ต้นแบบของการจัดการแหล่งน้ำขนาดเล็กเพื่อลดปัญหาความยากจนและความเหลื่อมล้ำ

1. **กลุ่มเป้าหมายและผู้ให้ข้อมูลสำคัญ** ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ (Key Informants) ในการศึกษาครั้งนี้ถูกคัดเลือกโดยใช้วิธีการเลือกแบบเจาะจง (Purposive Sampling) โดยมุ่งเน้นกลุ่มที่มีบทบาทหรือประสบการณ์ตรงกับการจัดการแหล่งน้ำขนาดเล็กในตำบลทุ่งชมพู อำเภอกุเวียง จังหวัดขอนแก่น ครอบคลุมทั้งกลุ่มผู้กำหนดนโยบาย หน่วยงานรัฐ ผู้นำท้องถิ่น เกษตรกร และนักวิชาการ ผู้ให้ข้อมูลเหล่านี้ต้องมีความรู้ หรือความเชี่ยวชาญเฉพาะด้าน มีความเกี่ยวข้องกับการดำเนินงานอย่างต่อเนื่อง และมีความยินยอมให้ข้อมูลอย่างสมัครใจ ทั้งนี้เพื่อให้การศึกษามีมิติที่รอบด้าน ครอบคลุมทั้งเชิงนโยบาย เชิงปฏิบัติ และเชิงชุมชนอย่างแท้จริง จำนวน 40 คน แบ่งออกเป็น 5 กลุ่ม ได้แก่

- 1.1 กลุ่มผู้กำหนดนโยบายระดับชาติ เช่น สมาชิกวุฒิสภา เจ้าหน้าที่กระทรวง และผู้เชี่ยวชาญด้านนโยบายสาธารณะ
- 1.2 หน่วยงานภาครัฐระดับภูมิภาค เช่น สำนักงานเกษตรจังหวัด สำนักชลประทาน และสำนักทรัพยากรน้ำบาดาล
- 1.3 ผู้นำท้องถิ่นและองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น เช่น นายอำเภอ นายกองค์การบริหารส่วนตำบล (อบต.) และสมาชิกสภาท้องถิ่น

1.4 เกษตรกรและประชาชนในพื้นที่ที่เข้าร่วมและได้รับผลกระทบจากโครงการ

1.5 นักวิชาการและผู้เชี่ยวชาญด้านการจัดการน้ำและการพัฒนาชุมชน

2. ขอบเขตการวิจัย

2.1 ด้านเนื้อหา ได้แก่ การศึกษาเน้นไปที่การวิเคราะห์รูปแบบการจัดการแหล่งน้ำขนาดเล็กในพื้นที่ตำบลทุ่งชมพู อำเภอกุเวียง จังหวัดขอนแก่น โดยเฉพาะในมิติที่เกี่ยวข้องกับการบริหารจัดการแหล่งน้ำในระดับชุมชน การมีส่วนร่วมของประชาชนและการเสริมสร้างอำนาจของเกษตรกร กลไกการจัดการอำนาจซ่อนเร้น และอำนาจแฝงลึกภายในพื้นที่ ผลลัพธ์ด้านเศรษฐกิจ สังคม และความยั่งยืนที่เกิดขึ้นจาก การดำเนินงาน “ทุ่งชมพูโมเดล” จากเอกสารชั้นทุติยภูมิ (Secondary Sources) คือ เอกสาร ตำรา วิทยานิพนธ์ที่เกี่ยวข้องกับการสร้างสรรค์คุณค่าเชิงศิลปะ และอินเทอร์เน็ต บทความ รายงานการวิจัย หรือบทความเว็บไซต์

2.2 ด้านพื้นที่ การศึกษาอยู่ในพื้นที่ตำบลทุ่งชมพู อำเภอกุเวียง จังหวัดขอนแก่น ซึ่งเป็นพื้นที่ต้นแบบการจัดการน้ำขนาดเล็กในภาคตะวันออกเฉียงเหนือของประเทศไทย โดยครอบคลุมทั้งบริบททางกายภาพ เศรษฐกิจ สังคม และการบริหารจัดการของชุมชนในพื้นที่ดังกล่าว

2.3 ด้านระยะเวลา โดยเริ่มตั้งแต่ 1 มกราคม พ.ศ. 2566 ถึง 30 ธันวาคม พ.ศ. 2567

3. การเก็บรวบรวมข้อมูล

การศึกษานี้ใช้การเก็บรวบรวมข้อมูลเชิงคุณภาพ โดยเน้นการเก็บข้อมูลหลายวิธีเพื่อให้ได้ข้อมูลที่หลากหลายและครอบคลุมทุกมิติ ผู้วิจัยได้ใช้การสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth Interviews) กับผู้ให้ข้อมูลสำคัญที่ถูกคัดเลือกแบบเจาะจง (Purposive Sampling) ครอบคลุมกลุ่มผู้กำหนดนโยบาย หน่วยงานรัฐระดับภูมิภาค ผู้นำท้องถิ่น เกษตรกร และนักวิชาการ การสัมภาษณ์นี้ มุ่งเน้นการสำรวจประสบการณ์ มุมมอง และการตีความเกี่ยวกับการจัดการแหล่งน้ำขนาดเล็กในพื้นที่ศึกษา นอกจากนี้ ผู้วิจัยยังได้ใช้การสังเกตภาคสนาม (Field Observation) โดยลงพื้นที่จริงเพื่อบันทึกบริบททางกายภาพ กระบวนการทำงานร่วมกัน และปฏิสัมพันธ์ระหว่างผู้เกี่ยวข้อง อีกทั้งยังมีการวิเคราะห์เอกสาร (Document Analysis) เช่น รายงานโครงการ เอกสารนโยบาย ภาพถ่าย และแผนที่ เพื่อใช้ตรวจสอบและเชื่อมโยงข้อมูลจากหลายแหล่ง ทั้งนี้ ผู้วิจัยได้ให้ความสำคัญกับการตรวจสอบความถูกต้องของข้อมูล (Data Triangulation) เพื่อเพิ่มความน่าเชื่อถือของผลการวิจัย และใช้การยืนยันข้อมูลร่วมกับผู้ให้ข้อมูล (Member Checking) ในบางกรณี เพื่อให้แน่ใจว่าข้อสรุปและการตีความสอดคล้องกับข้อเท็จจริงและมุมมองของชุมชนอย่างแท้จริง

4. การวิเคราะห์ข้อมูล

การวิเคราะห์ข้อมูลในการศึกษานี้เป็นการวิเคราะห์เชิงคุณภาพ (Qualitative Analysis) โดยผู้วิจัยได้ใช้วิธีการถอดรหัสเชิงเนื้อหา (Content analysis) ซึ่งเป็นการอ่านข้อมูลซ้ำหลายรอบอย่างละเอียด ทั้งจากบทสัมภาษณ์ เอกสาร และบันทึกภาคสนาม เพื่อค้นหาประเด็นสำคัญ (Key Themes) รูปแบบ (Patterns) และความสัมพันธ์เชิงแนวคิด (Conceptual Connections) ที่เกี่ยวข้องกับการจัดการแหล่งน้ำขนาดเล็กในพื้นที่ศึกษา ผู้วิจัยได้ใช้การจัดหมวดหมู่ข้อมูล (Categorization) โดยอิงตามกรอบแนวคิดที่กำหนดไว้ล่วงหน้า เช่น มิติ

การมีส่วนร่วม มิติอำนาจซ่อนเร้น มิติการจัดการทรัพยากร และมิติผลลัพธ์ทางเศรษฐกิจและสังคม รวมทั้งเปิดรับประเด็นใหม่ที่เกิดขึ้นจากข้อมูลภาคสนาม (Emergent Themes) เพื่อไม่ปิดกั้นข้อค้นพบสำคัญ

ในการวิเคราะห์ ผู้วิจัยได้เปรียบเทียบมุมมองระหว่างกลุ่มผู้ให้ข้อมูลที่แตกต่างกัน เช่น ระหว่างฝ่ายรัฐกับฝ่ายชุมชน ระหว่างผู้นำท้องถิ่นกับเกษตรกร เพื่อหาความเหมือนและความต่าง (Comparison) และใช้การตีความเชิงลึก (Interpretation) เพื่ออธิบายกลไกที่อยู่เบื้องหลังความสำเร็จหรืออุปสรรคของโมเดลที่ศึกษา นอกจากนี้ ผู้วิจัยยังได้ตรวจสอบความน่าเชื่อถือของข้อมูลด้วยวิธีการตรวจสอบข้ามแหล่ง (Data Triangulation) การหารือกับผู้เชี่ยวชาญ (Peer Debriefing) และการยืนยันข้อค้นพบกับผู้ให้ข้อมูล (Member Checking) เพื่อให้แน่ใจว่าข้อสรุปที่ได้มีความถูกต้อง ครบถ้วน และสะท้อนความเป็นจริงในพื้นที่อย่างรอบด้าน

5. ความน่าเชื่อถือของการวิจัย

ในการศึกษาครั้งนี้ ผู้วิจัยได้ให้ความสำคัญกับการเสริมสร้างความน่าเชื่อถือ (Trustworthiness) ของงานวิจัยเชิงคุณภาพ โดยอ้างอิงแนวคิดของ Lincoln และ Guba (1985) ที่เสนอเกณฑ์ 4 ด้าน ได้แก่ ความน่าเชื่อถือ (Credibility), ความถ่ายโอนผลได้ (Transferability), ความพึ่งพาได้ (Dependability), และความยืนยันได้ (Confirmability) ซึ่งผู้วิจัยได้ดำเนินการดังนี้

ความน่าเชื่อถือ (Credibility) ผู้วิจัยใช้วิธีการตรวจสอบข้อมูลแบบสามเส้า (Data Triangulation) โดยเก็บข้อมูลจากหลายแหล่ง ทั้งการสัมภาษณ์ การสังเกต และการวิเคราะห์เอกสาร รวมทั้งเปรียบเทียบข้อมูลจากผู้ให้ข้อมูลกลุ่มต่าง ๆ เพื่อให้มั่นใจว่าข้อค้นพบสะท้อนข้อเท็จจริงในหลายมิติ นอกจากนี้ ผู้วิจัยยังใช้การตรวจสอบกับผู้ให้ข้อมูล (Member Checking) โดยการนำข้อค้นพบเบื้องต้นกลับไปหารือกับผู้ให้ข้อมูล เพื่อยืนยันความถูกต้องและความสอดคล้องกับประสบการณ์จริง

ความถ่ายโอนผลได้ (Transferability) ผู้วิจัยได้บรรยายบริบทพื้นที่ศึกษาอย่างละเอียด ทั้งด้านลักษณะทางกายภาพ เศรษฐกิจ สังคม และวัฒนธรรม เพื่อให้ผู้อ่านสามารถพิจารณาความเหมาะสมในการนำข้อค้นพบไปประยุกต์ใช้ในบริบทอื่น

ความพึ่งพาได้ (Dependability) กระบวนการเก็บข้อมูล การวิเคราะห์ และการตีความผลการวิจัย ถูกบันทึกไว้อย่างเป็นระบบ สามารถตรวจสอบย้อนกลับได้ รวมถึงมีการหารือกับผู้เชี่ยวชาญ (Peer Debriefing) เพื่อทบทวนความถูกต้องและความเป็นกลางของการวิเคราะห์

ความยืนยันได้ (Confirmability) ผู้วิจัยใช้การบันทึกสมุดจดภาคสนาม (Field Notes) และบันทึกการตัดสินใจ (Audit Trail) ในระหว่างการวิเคราะห์ข้อมูล เพื่อให้แน่ใจว่าข้อสรุปที่ได้มีร่องรอยของหลักฐานรองรับ และลดอคติส่วนบุคคลของผู้วิจัยให้น้อยที่สุด

ผลการวิจัย

การศึกษานี้ได้ถอดบทเรียนจาก “ทุ่งชมพูโมเดล” ในด้านการจัดการแหล่งน้ำขนาดเล็ก พบประเด็นสำคัญ 4 ด้าน ดังนี้

1. รูปแบบการบริหารจัดการแหล่งน้ำขนาดเล็ก “ทุ่งชมพูโมเดล” มีองค์ประกอบหลัก ได้แก่ การก่อสร้างฝายแกนดินซีเมนต์เพื่อกักเก็บน้ำฝนและน้ำผิวดิน การออกแบบระบบกระจายน้ำที่คำนึงถึงความเท่าเทียม การจัดตั้งคณะกรรมการน้ำชุมชนเพื่อวางแผนและบริหารจัดการ รวมถึงการเชื่อมโยงการทำงานร่วมกันระหว่างหน่วยงานรัฐ องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น และประชาชนในพื้นที่ การบริหารจัดการมีลักษณะ Bottom-Up ซึ่งเปิดโอกาสให้ชุมชนร่วมออกแบบและตัดสินใจ

2. การจัดการอำนาจซ่อนเร้นและการมีส่วนร่วมของประชาชน การดำเนินงานในพื้นที่ที่สามารถเปลี่ยนอำนาจซ่อนเร้น (Hidden Power) ที่เคยปิดกั้นสิทธิการเข้าถึงน้ำ ให้กลายเป็นกระบวนการเปิดเผยความต้องการอย่างโปร่งใสผ่านเวทีประชาคม การเสริมสร้างพลังอำนาจ (Empowerment) ของเกษตรกรเกิดขึ้นทั้งในด้านความรู้ การจัดการทรัพยากร และการต่อรองผลประโยชน์ ส่งผลให้ประชาชนในพื้นที่มีบทบาทนำ ไม่ใช่เพียงผู้รับนโยบายจากรัฐ

3. ผลลัพธ์ทางเศรษฐกิจและสังคม การจัดการน้ำขนาดเล็กช่วยให้ครัวเรือนเกษตรกรมีน้ำเพียงพอสำหรับการเกษตรตลอดปี ทำให้รายได้เฉลี่ยของครัวเรือนเพิ่มขึ้น 20–35% ลดภาระหนี้สิน และลดการอพยพแรงงานออกนอกพื้นที่ นอกจากนี้ยังเกิดการพัฒนาคุณภาพชีวิต เช่น การเข้าถึงน้ำสะอาดสำหรับอุปโภคบริโภค การลดข้อขัดแย้งภายในชุมชน และการเกิดเครือข่ายความร่วมมือที่เข้มแข็งขึ้น

4. ศักยภาพในการขยายผล “ทุ่งชมพูโมเดล” ได้รับการยอมรับให้เป็นศูนย์เรียนรู้สำหรับการจัดการน้ำขนาดเล็กของจังหวัดและภูมิภาค มีการถอดองค์ความรู้ไปประยุกต์ใช้ในพื้นที่อื่น โดยมีเงื่อนไขความสำเร็จสำคัญ ได้แก่ ความพร้อมของชุมชน การสนับสนุนเชิงนโยบายจากหน่วยงานรัฐ และการบูรณาการความรู้ท้องถิ่นกับองค์ความรู้วิชาการ

อภิปรายผลการวิจัย

ผลการศึกษาจาก “ทุ่งชมพูโมเดล” ชี้ให้เห็นว่าการจัดการแหล่งน้ำขนาดเล็กไม่ใช่เพียงแค่การก่อสร้างโครงสร้างพื้นฐานหรือการหาวิธีเพิ่มปริมาณน้ำในพื้นที่เท่านั้น หากแต่เป็นการเปลี่ยนแปลงเชิงระบบที่เชื่อมโยงระหว่างทรัพยากร สิทธิการเข้าถึง และอำนาจทางสังคม งานวิจัยนี้สอดคล้องกับแนวคิดของ Elinor Ostrom (1990) ที่กล่าวถึงการจัดการทรัพยากรร่วม (Common-Pool Resources) โดยชุมชนผู้ใช้เอง ซึ่งจะสำเร็จได้ต้องมีการสร้างกฎกติกาภายในที่สอดคล้องกับบริบทท้องถิ่นและได้รับการยอมรับจากทุกฝ่าย การที่ทุ่งชมพูสามารถจัดตั้งคณะกรรมการน้ำชุมชนและออกแบบกระบวนการจัดการน้ำที่ประชาชนมีส่วนร่วมตั้งแต่ต้น จึงถือเป็นตัวอย่างของการจัดการทรัพยากรร่วมที่มีประสิทธิภาพ อีกประเด็นที่งานวิจัยนี้ชี้ให้เห็นอย่างเด่นชัด คือ การคลี่คลายอำนาจซ่อนเร้น (Hidden Power) และอำนาจฝังลึก (Embedded Power) ภายในชุมชน ซึ่งตามแนวคิดของ Gaventa (2006) นั้น อำนาจเหล่านี้นักแฝงอยู่ในโครงสร้างและความสัมพันธ์ทางสังคม ที่ไม่อาจ

มองเห็นได้ง่าย เช่น การผูกขาดการตัดสินใจ การควบคุมข้อมูล หรือการปิดกั้นการมีส่วนร่วมของประชาชน การที่ “ทุ่งชมพูโมเดล” สามารถเปิดเวทีประชาคมและให้เกษตรกรเข้ามามีบทบาทอย่างแท้จริง จึงเป็นการเปลี่ยนพื้นที่อำนาจเดิมและสร้างความเท่าเทียมทางอำนาจในเชิงปฏิบัติได้อย่างน่าสนใจ

นอกจากนี้ ผลการศึกษายังสะท้อนให้เห็นว่า การมีส่วนร่วมของประชาชนที่แท้จริง (Authentic Participation) ไม่ใช่เพียงการเข้าร่วมในนามหรือการถูกเชิญมาแสดงความคิดเห็นเพียงครั้งคราว แต่เป็นการมีส่วนร่วมอย่างลึกซึ้งในทุกขั้นตอน ตั้งแต่การระบุปัญหา ออกแบบแนวทางแก้ไข ไปจนถึงการติดตามและประเมินผล ซึ่งสอดคล้องกับแนวคิด “บันไดการมีส่วนร่วม” ของ Arnstein (1969) ที่อธิบายว่าการมีส่วนร่วมที่แท้จริงต้องมอบอำนาจในการตัดสินใจให้กับประชาชน ไม่ใช่เพียงการให้ข้อมูลหรือการให้คำปรึกษา อีกแง่มุมที่สำคัญคือ ผลลัพธ์ทางเศรษฐกิจและสังคมที่เกิดขึ้น งานวิจัยนี้ไม่ได้มองเพียงตัวเลขรายได้ที่เพิ่มขึ้น แต่ชี้ให้เห็นถึงการเปลี่ยนแปลงเชิงโครงสร้าง เช่น การลดภาระหนี้สินของครัวเรือน การลดการอพยพแรงงานการเสริมสร้างเครือข่ายความร่วมมือภายในชุมชน และการสร้างศูนย์เรียนรู้เพื่อถ่ายทอดองค์ความรู้ไปยังพื้นที่อื่น ซึ่งทั้งหมดนี้สะท้อนให้เห็นถึงความสำคัญของการจัดการทรัพยากรที่ตอบโจทย์ทั้งในระดับบุคคล ครัวเรือน และชุมชนอย่างแท้จริง เมื่อเชื่อมโยงผลการวิจัยกับนโยบายสาธารณะ จะพบว่า “ทุ่งชมพูโมเดล” มีศักยภาพที่จะเป็นต้นแบบสำหรับการพัฒนานโยบายการจัดการน้ำขนาดเล็กในระดับประเทศ โดยชี้ให้เห็นถึงความจำเป็นของการจัดสรรงบประมาณแบบมีความยืดหยุ่น การสร้างกลไกความร่วมมือข้ามภาคส่วน และการเสริมสร้างศักยภาพของชุมชนในการจัดการทรัพยากรของตนเอง ทั้งนี้ การขยายผลจำเป็นต้องคำนึงถึงความแตกต่างเชิงบริบทของแต่ละพื้นที่ เพื่อให้การนำไปประยุกต์ใช้เกิดผลอย่างแท้จริง ไม่ใช่เป็นเพียงการลอกแบบเชิงกายภาพหรือเชิงเทคนิคเพียงอย่างเดียว

โดยสรุป อภิปรายผลจากงานวิจัยนี้ชี้ชัดว่า การแก้ไขปัญหาคความยากจนและความเหลื่อมล้ำผ่านการจัดการน้ำขนาดเล็กต้องอาศัยการเปลี่ยนแปลงทั้งในมิติทรัพยากร อำนาจ และความสัมพันธ์ทางสังคม ซึ่งทั้งหมดนี้ล้วนต้องอาศัยกระบวนการมีส่วนร่วมที่ลึกซึ้ง การเสริมสร้างพลังอำนาจ และการสร้างความยั่งยืนภายในชุมชนเอง

สรุปผลการศึกษา

การศึกษานี้ได้ถอดบทเรียนจาก “ทุ่งชมพูโมเดล” ซึ่งเป็นตัวอย่างสำคัญของการจัดการแหล่งน้ำขนาดเล็กที่สามารถลดความยากจนและความเหลื่อมล้ำในพื้นที่ชนบทของประเทศไทย โดยพื้นที่ตำบลทุ่งชมพู อำเภอกุเวียง จังหวัดขอนแก่น เป็นชุมชนที่ประสบปัญหาภัยแล้งซ้ำซาก การขาดแคลนน้ำเพื่อการเกษตร และข้อจำกัดในการเข้าถึงทรัพยากรน้ำ ปัญหาเหล่านี้ส่งผลให้ประชาชนมีรายได้ไม่แน่นอน เกิดหนี้สินสะสม และจำเป็นต้องอพยพแรงงานออกนอกพื้นที่เพื่อหารายได้เสริม อย่างไรก็ตาม การแก้ไขปัญหานี้ไม่ได้เกิดขึ้นจากการแก้ปัญหาเชิงโครงสร้างขนาดใหญ่ของรัฐ แต่เกิดจากการรวมพลังของประชาชนในพื้นที่ลุกขึ้นมาออกแบบและจัดการระบบน้ำด้วยตนเอง โดยมีการบูรณาการความร่วมมือจากหน่วยงานท้องถิ่นและรัฐ การพัฒนาฝายแก่งดินซีเมนต์เพื่อกักเก็บน้ำเป็นตัวอย่างสำคัญของการนำความรู้ท้องถิ่นและเทคนิคทางวิชาการมาผสมผสานกันเพื่อสร้างนวัตกรรมที่

ตอบโจทย์พื้นที่จริง พร้อมกันนี้ การจัดตั้งคณะกรรมการน้ำชุมชนได้กลายเป็นเวทีกลางที่เปิดให้ทุกฝ่ายมีส่วนร่วมในการตัดสินใจ ตั้งแต่การวางแผน ออกแบบ ไปจนถึงการดูแลบำรุงรักษาและประเมินผล ผลการศึกษาพบว่า การจัดการน้ำรูปแบบนี้สร้างความเปลี่ยนแปลงอย่างลึกซึ้ง ในชุมชน ทั้งในด้านเศรษฐกิจ สังคม และอำนาจทางการเมือง การจัดการทรัพยากร ครีวเรือนเกษตรกรรมมีรายได้เพิ่มขึ้นเฉลี่ย 20–35% ลดต้นทุนการผลิต ลดการพึ่งพาหนี้ในระบบ และสามารถดำรงชีพในถิ่นฐานบ้านเกิด โดยไม่ต้องย้ายแรงงานออกไปต่างถิ่น ด้านสังคม เกิดความสัมพันธ์ที่แน่นแฟ้นยิ่งขึ้นภายในชุมชนลดความขัดแย้ง เพิ่มความร่วมมือ และสร้างเครือข่ายเรียนรู้ที่สามารถถ่ายทอดองค์ความรู้ไปยังพื้นที่อื่นได้ นอกจากนี้ ผลการศึกษายังพบว่า การคลี่คลายอำนาจซ่อนเร้นและอำนาจฝังลึกที่เคยผูกขาดการจัดการทรัพยากรอยู่กับกลุ่มผู้มีอำนาจเล็กๆ สามารถทำได้จริง ผ่านการสร้างพื้นที่การมีส่วนร่วมใหม่ (New Power Spaces) และการเสริมสร้างพลังอำนาจ (Empowerment) ของเกษตรกรและประชาชนในระดับปฏิบัติการสิ่งสำคัญที่ต้องเน้นคือ การจัดการน้ำที่ยั่งยืนไม่ใช่เพียงการแก้ปัญหาเชิงเทคนิค แต่เป็นการเปลี่ยนแปลงโครงสร้างอำนาจและความสัมพันธ์ทางสังคมที่ฝังลึกในพื้นที่ การที่ประชาชนได้เข้ามามีบทบาทสำคัญในการจัดการทรัพยากรที่เกี่ยวข้องกับชีวิตของตนเอง ช่วยให้เกิดการออกแบบระบบที่ตอบสนองความต้องการจริง สร้างความเป็นเจ้าของร่วม และเพิ่มความยั่งยืนของโครงการในระยะยาว ทั้งนี้ การขยายผล “ทุ่งชมพูโมเดล” ไปสู่พื้นที่อื่นจำเป็นต้องอาศัยเงื่อนไขสำคัญ ได้แก่ ความพร้อมของชุมชน การสนับสนุนเชิงนโยบาย ความยืดหยุ่นในการจัดสรรงบประมาณ และการบูรณาการความรู้ท้องถิ่นกับองค์ความรู้ทางวิชาการอย่างเหมาะสม เมื่อพิจารณาในภาพรวม งานวิจัยนี้ไม่เพียงให้ความเข้าใจเชิงลึกเกี่ยวกับการจัดการน้ำขนาดเล็กในพื้นที่ตัวอย่าง แต่ยังมีความสำคัญต่อการออกแบบนโยบายสาธารณะในระดับประเทศ โดยชี้ให้เห็นว่า การพัฒนาที่แท้จริงต้องอาศัยการกระจายอำนาจ การสร้างการมีส่วนร่วมอย่างแท้จริง และการให้ความสำคัญกับเสียงของประชาชนในพื้นที่ การเสริมสร้างความเข้มแข็งให้กับชุมชนไม่ใช่เพียงแค่เป้าหมายในตัวเอง แต่เป็นเครื่องมือสำคัญในการบรรลุเป้าหมายการพัฒนาที่ยั่งยืนในมิติความยากจน ความเหลื่อมล้ำ และความเป็นธรรมทางสังคม ในระดับที่กว้างขึ้นของประเทศไทย

องค์ความรู้ใหม่ที่ได้จากการศึกษา

1. รูปแบบการจัดการน้ำขนาดเล็กโดยใช้พลังของชุมชน การศึกษาได้ค้นพบว่า “ทุ่งชมพูโมเดล” เป็นตัวอย่างของการจัดการน้ำขนาดเล็กที่ไม่ได้พึ่งพาเพียงนโยบายจากส่วนกลาง แต่เกิดจากการริเริ่มของชุมชนเอง ผ่านการมีส่วนร่วมอย่างแท้จริง การบริหารจัดการโดยชุมชน (Community-Based Management) ช่วยให้การออกแบบการดำเนินงาน และการติดตามผลมีความสอดคล้องกับบริบทพื้นที่ และสร้างความรู้สึกร่วมเป็นเจ้าของร่วม (Sense of Ownership) ในหมู่ประชาชน
2. การจัดการอำนาจซ่อนเร้นและการเปลี่ยนแปลงโครงสร้างอำนาจในชุมชน องค์ความรู้ใหม่ที่สำคัญคือ การที่ชุมชนสามารถจัดการกับอำนาจซ่อนเร้น (Hidden Power) และอำนาจฝังลึก (Embedded Power) ได้สำเร็จ โดยการสร้าง “พื้นที่อำนาจใหม่” (New power Spaces) เช่น เวทีประชาคม และการจัดตั้งคณะกรรมการน้ำ ทำให้เสียงของกลุ่มคนที่เคยถูกกีดกันมีโอกาสดำเนินการในกระบวนการตัดสินใจร่วม

3. การบูรณาการองค์ความรู้ท้องถิ่นกับองค์ความรู้วิชาการ งานวิจัยนี้แสดงให้เห็นถึงการบูรณาการ องค์ความรู้ท้องถิ่น เช่น ภูมิปัญญาการทำเลสร้างฝาย การคาดการณ์ปริมาณน้ำฝน เข้ากับองค์ความรู้วิชาการ เช่น เทคนิคการก่อสร้างฝายแกนดินซีเมนต์ การประเมินผลกระทบสิ่งแวดล้อม เพื่อสร้างระบบการจัดการน้ำที่มีประสิทธิภาพและยั่งยืน

4. ผลลัพธ์เชิงเศรษฐกิจและสังคมที่เป็นมากกว่าตัวเลขรายได้ นอกจากรายได้และความเป็นอยู่ที่ดีขึ้นแล้ว งานวิจัยค้นพบว่า การจัดการน้ำขนาดเล็กยังส่งผลต่อมิติอื่น เช่น การลดความขัดแย้งในชุมชน การสร้างเครือข่ายความร่วมมือ และการสร้างศูนย์เรียนรู้เพื่อถ่ายทอดองค์ความรู้ไปยังพื้นที่อื่น ซึ่งถือเป็นผลลัพธ์เชิงโครงสร้างที่มีคุณค่าต่อการพัฒนาในระยะยาว

5. แนวคิดตัวแบบที่สามารถขยายผลในเชิงนโยบาย องค์ความรู้ใหม่ที่สำคัญที่สุดคือ การออกแบบตัวแบบการจัดการน้ำขนาดเล็กที่เป็นต้นแบบสำหรับพื้นที่อื่น โดยคำนึงถึงปัจจัยความสำเร็จ เช่น การมีส่วนร่วมหลายฝ่าย ความยืดหยุ่นเชิงนโยบาย การเสริมสร้างศักยภาพชุมชน และการเชื่อมโยงกับนโยบายพัฒนาในระดับมหภาค

ข้อเสนอแนะ

จากผลการวิจัยเกี่ยวกับการจัดการแหล่งน้ำขนาดเล็กใน “ทุ่งชมพูโมเดล” ผู้วิจัยขอเสนอข้อแนะนำ เพื่อการนำไปใช้ประโยชน์ทั้งในเชิงนโยบายและเชิงปฏิบัติ ดังนี้

1. ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย

1.1 ภาครัฐควรจัดสรรงบประมาณแบบมีความยืดหยุ่น เพื่อเปิดโอกาสให้ชุมชนมีบทบาทในการออกแบบและกำหนดการใช้งบประมาณตามความต้องการที่แท้จริง

1.2 ควรผลักดันให้เกิดการบูรณาการระหว่างหน่วยงานรัฐ องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ภาคประชาชน และภาควิชาการ ในการวางแผนและจัดการแหล่งน้ำขนาดเล็กอย่างเป็นระบบ

1.3 เสนอให้กำหนดนโยบายหรือระเบียบข้อบังคับที่สนับสนุนการบริหารจัดการน้ำโดยชุมชน เช่น การจัดตั้งคณะกรรมการน้ำชุมชนอย่างเป็นทางการ การให้สิทธิ์บริหารจัดการและบำรุงรักษาฝายแกนดินซีเมนต์และแหล่งน้ำที่สร้างโดยรัฐ

2. ข้อเสนอแนะเชิงปฏิบัติ

2.1 ชุมชนที่ต้องการพัฒนารูปแบบการจัดการน้ำ ควรศึกษาและถอดบทเรียนจาก “ทุ่งชมพูโมเดล” โดยเน้นการสร้างการมีส่วนร่วมอย่างแท้จริงในทุกขั้นตอน

2.2 ควรจัดตั้งศูนย์เรียนรู้หรือเครือข่ายการจัดการน้ำขนาดเล็กในระดับจังหวัดหรือภูมิภาค เพื่อเป็นพื้นที่แลกเปลี่ยนเรียนรู้ระหว่างชุมชนต้นแบบกับชุมชนอื่น ๆ

2.3 ควรเสริมสร้างศักยภาพของเกษตรกรและประชาชนในด้านความรู้ เทคนิคการจัดการน้ำ การบำรุงรักษาระบบน้ำ และการจัดการความขัดแย้ง เพื่อให้เกิดความยั่งยืนในระยะยาว

3. ข้อเสนอแนะสำหรับการวิจัยในอนาคต

-
- 3.1 ควรศึกษาการจัดการแหล่งน้ำขนาดเล็กในบริบทอื่น เช่น พื้นที่ภูเขา พื้นที่ชายฝั่ง หรือพื้นที่เกษตรอุตสาหกรรม เพื่อเปรียบเทียบความเหมือนและความแตกต่างในการจัดการ
 - 3.2 ควรศึกษาเชิงปริมาณเพื่อวัดผลกระทบทางเศรษฐกิจอย่างละเอียด เช่น การเปรียบเทียบรายได้ต่อไร่ หรือผลตอบแทนการลงทุนจากการจัดการน้ำขนาดเล็ก
 - 3.3 ควรศึกษาการเชื่อมโยงระหว่างการจัดการน้ำขนาดเล็กกับการปรับตัวต่อการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศ เพื่อเสริมสร้างความเข้มแข็งให้กับชุมชนในอนาคต

เอกสารอ้างอิง

- รายงานการพิจารณาศึกษา เรื่อง ฝายแกนดินซีเมนต์กับการแก้ปัญหาความยากจน. (2565). สำนักกรรมการธิการ 3 สำนักเลขาธิการวุฒิสภา. สืบค้นจาก <https://dl.parliament.go.th/handle/20.500.13072/567605>
- รายงานการวิเคราะห์สถานการณ์ความยากจนและความเหลื่อมล้ำประเทศไทย. (2565). กองพัฒนาข้อมูลและตัวชี้วัดสังคม สำนักงานสภาพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ. สืบค้นจาก https://www.nesdc.go.th/ewt_dl_link.php?nid=14557
- รายงานผลการประเมินผลกระทบด้านเศรษฐกิจ สังคม และสิ่งแวดล้อม โครงการก่อสร้างฝายแกนดินซีเมนต์ จังหวัดขอนแก่น. (n.d.). สำนักงานสถิติแห่งชาติ จังหวัดขอนแก่น. สืบค้นจาก <https://khonkaen.nso.go.th/images/ebook/barrage-kk.pdf>
- สุขชม สุขเกษม. (2565). ฝายแกนดินซีเมนต์: นวัตกรรมสังคมเพื่อลดปัญหาความยากจน (Doctoral dissertation). บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยรังสิต, ปทุมธานี.
- องค์การสหประชาชาติ ประเทศไทย. (n.d.). เป้าหมายการพัฒนาที่ยั่งยืน เป้าหมายที่ 6: สร้างหลักประกันว่าจะมีการจัดให้มีน้ำและสุขอนามัยสำหรับทุกคน และมีการบริหารจัดการที่ยั่งยืน. United Nations Thailand. สืบค้นเมื่อ 16 เมษายน 2568, จาก <https://thailand.un.org/th/sdgs/6>
- Arnstein, S. R. (1969). A ladder of citizen participation. *Journal of the American Institute of Planners*, 35(4), 216–224.
- Gaventa, J. (2006). Finding the spaces for change: A power analysis. *IDS Bulletin*, 37(6), 23–33. <https://doi.org/10.1111/j.1759-5436.2006.tb00320.x>
- Lincoln, Y. S., & Guba, E. G. (1985). *Naturalistic inquiry*. Sage Publications.
- Ostrom, E. (1990). *Governing the commons: The evolution of institutions for collective action*. Cambridge University Press. <https://doi.org/10.1017/CBO9780511807763>
- UNDP. (2006). *Governance for sustainable human development*. United Nations Development Programme.

